

Il-Ħuttafa

Numru 144

Jannar - Frar 2018

**Bomblu
Iswed**

€2 għal min mhux membru

Il-magażin ta' Klabb Ħuttaf

Abieb *Huttaf*

Qatgħa sabiħa **sturnell** jinqalghu minn ġo għalqa.

mill - editor

Ftit ilu kont ir-riserva tal-Għadira ma' grupp studenti tal-Year 5. Waqt li konna mixjin fil-mogħdija nosservaw il-ħajja fis-siġar, f'daqqa waħda rajna bomblu iswed ġej itir dritt għal fuqna qisu *drone* żgħir. Sa dak il-ħin konna kwieti imma kif raw dal-imbieriek insett riesaq addijo kwiet u paċi għax min iwerzaq, min jiġri, min jiggranfa mal-għalliema. Jien ukoll ħassejt par idejn jagħfsuli driegħi, żgur ħallewli l-marka tas-swaba'!

Sintendi l-bomblu ma kellux l-iċken interess fina u baqa' għaddej minn fuqna bla ma nduna bil-paniku li kien qajjem f'dak il-grupp bnedmin. L-interess tiegħu kienu xi arbuxxelli tax-xorbett mimlijin fjuri. U għalihom kien sejjer, mhux għalina.

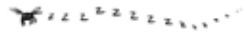
Jaħasra kemm biża' għalxejn.

Din il-biża' fil-vojt tiġi għax ma nkunux nafu. Meta ħaġa ma nafux dwarha faċli nibzġhu minnha. Jekk inżommu 'l bogħod min-natura, ma ndumux ma nibdew nistkerrhu l-ħlejjaq tagħha. Iktar u iktar jekk xi ħadd (li wkoll ma jkunx jaf) joqgħod jimlielna rasna bil-biżgħat minn

din u minn dak. Jew naraw xi dokumentarju li joqgħod iwerwirna u jbellagħħielna li l-animali moħħhom biss biex jattakkawna.

Is-soluzzjoni biex inneħhu dawn il-biżgħat bla bżonn hija faċli: billi noħroġu aktar fin-natura, u billi naqraw, nistaqsu u nitgħallmu dwarha.

U sintendi billi nibqgħu membri fi Klabb *Huttaf*!

Victor Falzon

Victor

Victor Falzon
L-Editor

X'għandna f'dil-ħarġa?

Mill-editor	2
Aħbarijiet	3
Post fejn jorqdu	4
Kompli agħtiha l-kulur	6
Intervista mal-ħurrieq	6
Tlaqna nimxu!	7
Il-Barbaġann	8-9
Kolina u Żeppinu	10
Qed negħrqu fil-plastik	11
Nagħtu lura lin-natura	12-13
Il-Garnija	14-15
Bram	16

Kitbu f'dil-ħarġa

Martin Austad, Sean Bonello, Desirée Falzon, Victor Falzon, Maria Farrugia

Klabb

Klabb *Huttaf* huma l-membri żgħar u żgħażaġh (-18yrs) ta' BirdLife Malta. Il-Klabb jorganizza attivitajiet għall-familja, mixi, żjarat f'riservi naturali, harġiet bil-lanċa u attività ambjentali. Kull xahrejn noħroġu l-magażin *Il-Huttafa* li l-membri jirċievu d-dar bil-posta. It-taqsima tal-membri li għalqu t-13 tisseejjah **Falko**. Shubija fil-klabb hija €10 fis-sena. Tista' tissieheb ukoll il-familja kollha, li tibda tirċievi wkoll ir-rivista *Bird's Eye View* kull tliet xhur. Shubija għall-**Familja** hija €29.

Kuntatt

tel 21347645 / 21347646
indirizz 57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120
imejl info@birdlifemalta.org
websajt www.birdlifemalta.org

© BirdLife Malta, Frar 2018
Disinn u produzzjoni Victor Falzon
Stampat għand Poulton's Print Shop

Reg.Vol.Org. VO/0052

FUQ QUDDIEM

Ritratt ta' Victor Falzon

Il-bomblu iswed (large carpenter bee *Xylocopa violacea*) ma tantx tiżbaljah jekk tarah. Kbir u iswed bi ġwienah ileqqu b'leħha fl-ikħal u l-vjola. Bħal diversi speċi ta' naħal, dan ukoll għandu xewka imma b'xorti tajba mhux animal aggressiv li kif jarak ha jiġi għalik. Il-bomblu moħħu biss biex isib xi fjura mimlija polin jew xi toqba vojta għall-bejta jew għall-irqad.

X'inhu ġej f'Tal-Wej?

F'Tal-Wej fil-Mosta hemm biċċa art speċjali. Għalkemm imdawra bil-bini fuq tliet naħat hija kbira u miftuħa tant li xorta tħossok fil-beraħ bin-natura madwarek. Hemm raba' maħdum, steppa, ħitan ta-sejjeħ u xagħri, u hemm jixxalaw il-psiepes u l-buċaq tax-xitwa. Hemm ukoll rokna fejn wara x-xita tiffurma għadira baxxa (ritratt) li spiss timtela ċfolloq tal-ilma, imrieżep u kultant anke gambli tal-elm, speċi rarissima f'pajjiżna. Għal min iħobb l-istorja hemm ukoll *cart ruts* u oqbra antiki.

Imma dan l-aħħar tfaċċa l-mostru tal-iżvilupp anke f'dal-post. Xi hadd irid iħaffer u jneħhi l-ħamrija. Smajna li għal skop arkeoloġiku, imma min jaf!

Tgħid anke dil-ġawhra storika u naturali ħa nitilfu? X'ħa jgħidu fuqna l-Maltin tal-futur?

Victor Falzon

Ċfolloq tal-ilma

Desirée Falzon

Gamblu tal-Elmu

10,323 jonħru!

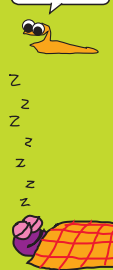
Dan huwa t-total li għoddew grupp membri tal-BirdLife meta f'Jannar marru sal-Belt Valletta biex jagħmlu ċensiment. Ċensiment mhux ta' nies imma ta' **zizka bojod** (white wagtail) deħlin jorqdu fi Pjazza Assedju. Dan huwa servej li l-BirdLife tagħmel kull sena (organizzat minn seħibna Denis Cachia) u f'dawn l-aħħar snin in-numru ta' zizka li jidħlu l-Belt jidher li żdied. It-total dis-sena kien it-tieni l-oghla li qatt intleħaq. Ir-rekord kien fl-2016 meta ntleħaq total ta' 10,786.

Il-post fejn jorqdu għasafar flimkien jgħidulu *roost* u dan l-istudju jissejjaħ *roost count*. Jekk jinteressak tieħu sehem f'dawn it-tip ta' studji iktbilna fuq info@birdlifemalta.org

Aron Tanti

Aqraw ukoll l-istorja f'paġna 4. Ara l-ieħor raqad!

Peter u Sylvia, Maris u Sky huma żewġ pari tewmin ħbieb b'rabta speċjali bejniethom: li jekk jaqbd u id xulxin jibdeu jifhmu x'inh i tħoss in-natura!

Post fejn Jorqdu

Victor Falzon

“Ara, irrid xi ħaġa oriġinali. Se ntikom il-marki fuq hekk.” Is-Ser tal-Matematika kien dejjem jivvinta kif se jagħmlu interessanti s-suġġett u dis-sena kien qabad mal-istejjer. Qalilhom li kull fejn tħares madwarek se ssib il-matematika u bħala *homework* qabbadhom jagħmlu preżentazzjoni ta' storja mill-ħajja li fiha b'xi mod jidhlu s-somom.

L-erba' tewmin iddeċidew jiltaqgħu għand Peter u Sylvia halli jiddiskutu. Kienet niezla x-xemx meta Sky u Maris bdew mixjin lejn id-dar tal-ħbieb tagħhom. Sky, li kellu ħabta jimxi jħares 'il fuq, f'daqqa waħda waqqaf 'l oħtu:

“Mar, ara ftit kemm għaddejjin għasafar żgħar lejn il-pjazza.”

“Tgħid x'qed jigr i?” staghbet oħtu.

Mimlijin kurzità ħaffew il-pass halli jingħaqdu ma' sħabhom it-tewmin u jiskopru x'kien il-ġenn li

kellhom fuqhom dawk l-għasafar kollha. Waslu bla nifs.

“Ejjew issa stess sal-pjazza,” qalulhom, u ġibdu lil Peter u 'l oħtu 'l barra bla lanqas biss qalulhom għalfejn. Meta waslu l-pjazza raw geġwiġija għasafar deħlin u ħerġin minn ġol-għaxar sigriet tal-ballut li kienu jzejnu l-qalba tar-raħal. Sky, Maris, Sylvia u Peter għaqqu ddejhom u bdew jissemmgħu.

“X'kesha l-lejla, ZIZIKK! Ejjew ningabru għall-irdoss, ZIZIKK!”

“ZIZIKK! ZIZIKK! Min jaf l-Italja kemm hu iktar bard, mn'Alla ġejna hawn!”

“Ar'hemm ħi, hemmhekk kont se npoġġi jien! ZIZIKK!”

“ZIZIKK! Ejjew tgezzu!”

Iktar ma semgħu iktar it-tfal bdew jifhmu. Dawn l-għasafar kienu zizka bojod u kienu kollha ġew min-naħa ta' fuq tal-Ewropa, fejn tagħmel ħafna kesha. Kienu qed iqattgħu x-xitwa Malta.

“NUMRI!”

għajjat Peter f'daqqa waħda.

It-tlieta l-oħra ħarsu lejħ bħallikieku telaq minn moħħu.

“Hemm hi l-istorja tagħna!,” spjegalhom, “Ejja ngħoddu kemm qed naraw għasafar deħlin fis-siġar u għada nerġgħu niġu b'kamera u niffilmjawhom deħlin.” Kulhadd qabel li kienet idea tal-ġenn.

L-għada filgħodu Peter u Sylvia kienu qed jistennew il-van tal-iskola, meta raw xi ħaddiema jimmarkaw l-art ħdejn is-siġar. Staqsewhom x'kienu qed jagħmlu.

“Dak biex inkunu nafu liema siġar se niżbru l-ġimgħa d-dieħla,” qalulhom. It-tewmin ħarsu lejn xulxin b'xokk.

“Imbagħad fejn se jorqdu l-għasafar?” bdiet tinkwieta Sylvia.

Peter malajr ġietu idea li qasam mal-oħrajn meta ltaqgħu. Lura d-dar qagħdu jkallbu fil-kotba tal-BirdLife (kienu daħlu membri l-erbgha li huma!) biex jitgħallmu iktar fuq iz-zizka. Iddeċidew li fil-preżentazzjoni tal-matematika jdaħħlu appell biex bħala klassi jiktbu lill-Kunsill Lokali halli s-siġar ma jinżabru qabel ix-xaħar ta' wara, meta z-zizka jkunu telqu lura lejn pajjiżhom.

U hekk għamlu. Il-preżentazzjoni tant intgħoġbot li l-klassi kollha u anke s-Ser iffirmaw l-ittra lill-Kunsill. Bis-saħħa tas-Semmiegħa, iż-żbir thalla għal aktar tard u z-zizka baqgħu jingabru fis-siġar kull filgħaxija sakemm telqu lura f'Marzu.

“geġwiġija għasafar deħlin u herġin...”

Victor Falzon

Reġa' ħareġ!

Jien xtrajt!
Iss, jien qed inbieghu! Prezz speċjali ta' €50.

Prezz €5

- Jekk tixtieq issir berdwoċer dal-ktieb għalik.
- Ktieb b'tagħrif u stampi dwar 104 speċi ta' għasafar li jżuru jew jgħixu f'Malta.
- Pittura originali ta' kull speċi, b'għajjuniet biex tagħrafhom.
- Edizzjoni ġdida b'iktar paġni u iktar speċi, b'tagħrif aġġornat u bi tpingijiet riveduti u rfinuti.
- L-ewwel edizzjoni kienet rebħet il-premju nazzjonali tal-Ktieb tat-Tfal bl-Aħjar Illustrazzjonijiet.
- Għall-bejgħ mir-riservi tal-Għadira, Is-Simar, Is-Salina u miċ-Ċentru tal-BirdLife f'Ta' Xbiex.

BOV CARDS

be part of the Valletta 2018 celebrations

with the BOV Mastercard Prepaid Cards

Join the celebrations and get your commemorative Valletta 2018 Mastercard Prepaid Cards today.

Terms and conditions apply.

Bank of Valletta p.l.c. is a public limited company licensed to carry out the business of banking and investment services in terms of the Banking Act (Cap. 371 of the Laws of Malta) and the Investment Services Act (Cap. 370 of the Laws of Malta).

2131 2020 | bov.com

Issued by Bank of Valletta p.l.c., 58, Triq San Żakkarija, Il-Belt Valletta VLT 1130

PREMIUM PARTNER

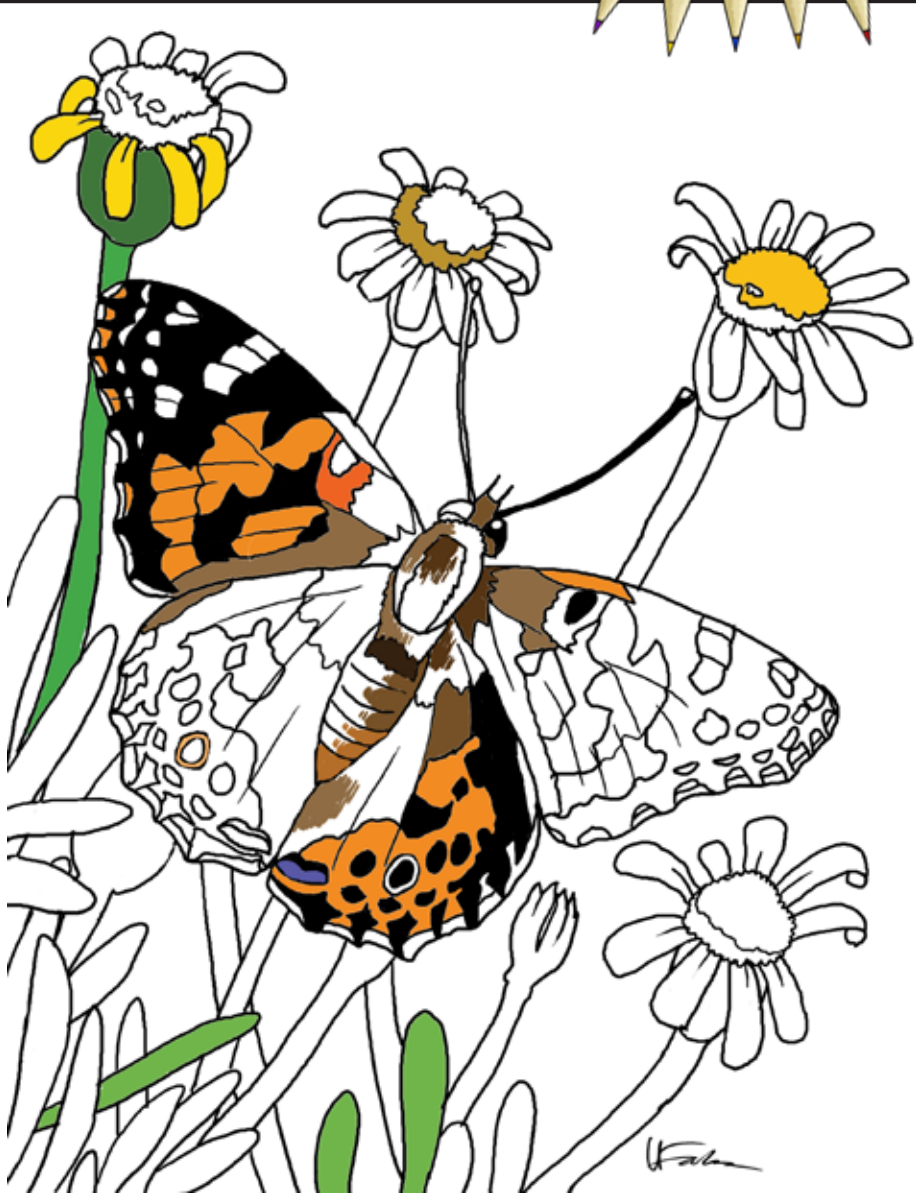
BOV

Bank of Valletta

Kompli aghtiha l-kulur!

Victor Falzon

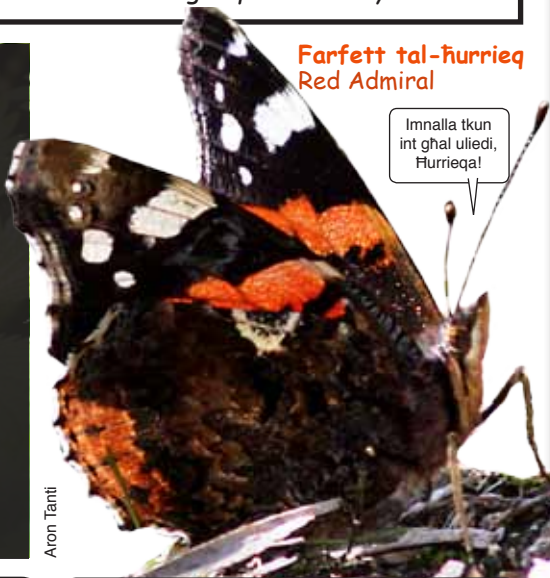
Ħafna friefet Maltin jisimhom għall-pjanta li jiekol ix-xagħat tagħhom. Perezempju dan huwa **farfett tax-xewk** bl-Ingliż *painted lady*.

Mela jekk għandkom ġardina u taraw il-ħurrieq jikber fiha taqbdux u tneħħuh kollu. Jekk mhu qed ifixkel lil ħadd ħalluh kollu imma jekk le ħallu mqar roqgħa żgħira f'xi rokna. B'hekk jekk tgħaddi farfetta tal-ħurrieq lesta biex tbid miskina ssib il-pjanta favorita ta' uliedha. F'isem il-friefet grazzi! Niftakru dejjem li d-dinja mhix tagħna biss.

Aron Tanti

Farfett tal-ħurrieq
Red Admiral

Imnalla tkun int għal uliedi, Ħurrieqa!

Intervista ma' fjura

35

Ħurrieq
Stinging Nettle

Bongu, Ħurrieqa, kif inti?
Bongu lilek. Mhux ħażin grazzi.

Isma', fejn huma l-fjuri tiegħek?
Għandi kemm trid imma ma tantx jidhru għax żgħar u ħodor.

Kultant xi nies isemmuk miegħi...
Jgħidu kontrija, x'imħatra?

Iva, u jiddispjaċini ħafna.
Kollu għax inniggeż. Sewwa, lili jarawni kerha imma l-qanfud iniggeż ukoll u jgħidulu *cute*.

Inti għaliex tniggeż?
Ħeqq, biex in-nghaġ u l-mogħoż ma jiklunix hux. Dik hija d-difiza tiegħi inkella ma jħallulix werqa!

Biex naqbez għalik x'nista' ngħid?
L-ewwelnett jien bħal pjanti oħra nipproduċi l-ossignu li intom il-bnedmin tant għandkom bżonn.

Hekk hu, veru. Xi ħaġ'oħra?
U bħal pjanti oħrajn jiena parti mill-katina tal-ikel. Mingħajri ħafna insetti ma jsibux x'jieklu.

Hemm farfett jgħidulu Tal-Ħurrieq, taf tgħidli għaliex?
Għax dak ibid fuq il-weraq tiegħi u x-xagħat tiegħu lilhom jiekol.

Jigifieri mingħajrek ma jgħixx.
Hekk hu.

Prosit! Ħadt pjaċir nitkellem miegħek. Grazzi u saħħa.
Saħħa lilek u grazzi tal-interess.

Tinsiex tisma' l-programm ta' BirdLife Malta fuq ir-radju

Naturali

Kull nhar ta' Ġimgħa fl-4pm fuq Radju Marija

Għal min jagħmel l-ikbar gabra hemm il-ktieb **The Natural History of the Maltese Islands** gentilment mogħti minn Book Distributors Ltd.

Tlaqna Nimxu!

Marzu x-xahar tar-rebbiegħa, u kif nagħmlu kull sena ha mmorru mixja sabiha u twila fil-kampanja. Kif taraw mill-mappa ha niehdu r-rotta favorita ma' hafna membri, jiġifieri mir-Rabat sax-Xemxija. Mixja ta' 10km. Tidher twila imma kważi kollha għall-wita jew għan-niżla. U nagħmlu xi żewġ waqfiet ukoll.

Din il-mixja hija speċjali wkoll għax għaliha nħajru lill-membri jiġbru xi haġa tal-flus. B'dawn il-flus il-BirdLife tixtri affarijiet ta' bżonn għal xi proġett. Dis-sena nixtiequ nixtru **kamera biex narmawha hdejn il-bejtiet ta' xi ghasafar halli nosservawhom bla ma nfixkluhom.**

Biex tiġbor xi flus tista' tuża l-karta li waslitlek ma' dil-harġa tal-magażin. Dakinhar tal-mixja ġib il-karta miegħek flimkien ma' xi flus li tkun ġbart.

Nisperaw li narawk. Anzi hajjar lill-familja tiġi miegħek ukoll!

DATA
Il-Ħadd 11 Marzu 2018
FIN
8.30am (il-mixja tibda fid-9.00am u nispiċċaw xi 12.30pm)
NILTAQQHU
Hdejn il-Villa Rumana, fir-Rabat
MERĦBA
Membri*, familja, hbieb u skejje!*

*Tfal taht it-8 snin irid jiġi magħhom xi hadd kbir (18+).
**Skejje! għandhom jibbukkwaw billi jċemplu 21347645/6 jew jibagħtu imej l dinjawahda@birdlifemalta.org

San Pawl il-Bahar

Ix-Xemxija

Ikun hemm trasport lura? Iiiiiwa...

Aktar dettalji fl-isponsor sheet li qed tasallek ma' din il-harġa.

Għal min jagħmel **it-tieni** l-ikbar gabra hemm din **it-tromba** u l-ktieb **Ghasafar Madwarna.**

Għal min jagħmel **it-tielet** l-ikbar gabra hemm il-kotba **Wild Flowers of the Maltese Islands** u **Ghasafar Madwarna.**

Dakinhar inqassmu l-istiker ta' Klabb Futtaf Numru 8.

Barbagann

Barn Owl *Tyto alba*

Ritratt ta' Ian Balzan

BirdLife
MALTA

L-Avventuri ta'

Kolina l-Kokka u Żeppinu ż-Żring

Żeppinu huwa żring fuq ruħu u n-Nanna Kolina hija kokka xejn inqas fuq tagħha. Minkejja li Kolina hija xwejjha u Żeppinu zagħżuġh, flimkien dawn it-tnejn ikollhom avventuri mill-iktar interessanti.

Żeppinu. Ġurnata isbaħ minn oħra, Nanna Kolina! Xi ġmiel ta' kampanja għandhom il-Gżejjer Maltin u kemm nieħu gost nigi passiġġati miegħek.

Kolina. Anki jien nieħu gost ingawdi l-kampanja imma kieku taqbez naqra inqas biex forsi nleħhaq miegħek nieħu gost aktar.

Żeppinu. Hawn aħna, Nann! Daqshekk gawdejna l-kampanja. Ergajna sibna l-ħmieġ tas-soltu. Nibda ngħid, Nanna, imma aħna l-annimali għaliex qatt ma nħammġu mkien? Mhux bħal bnedmin.

Kolina. Eeeeeehh Żeppinu, sewwa qed tgħid. Prosit, osservajt tajjeb ħafna. In-natura ma toħloqx skart. Huma l-bnedmin bil-mod kif jgħixu li jiġġeneraw l-iskart, u ħafna drabi jkun skart li setgħu jevitaw.

Żeppinu. U kif jistgħu jevitaw l-iskart, Nanna?

Kolina. Pereżempju, qed tarahom dawn iż-żewġ fliexken zġhar tal-ilma tal-plastik? Kieku mlew l-ilma minn fliexken ħafna akbar, jew mir-reverse osmosis, u wżaw fliexken tat-tip li jibqgħu jintuzaw għal ħafna snin, kieku mhumiex hawn. U dan il-platt tal-kartun mhux ħela! Setgħu wkoll ġabu platt ta' materjal sod biex joħduh lura magħhom id-dar u min jaf għal kemm-il sena oħra jibqgħu jużawh.

Żeppinu. Tassew Nanna, kemm jaħlu dawn il-bnedmin, hux! U dan il-pakkett tal-ħelu? Ara naqra Nann, minn ġewwa qisu mera. Il-aħwa kemm nidher sabiħ! Kemm jien gustuż hux, Nann? Naħseb jien l-isbaħ żring tad-dinja!

Żeppinu tant kien mitluf jammira lilu nnifsu fir-rifless tal-pakkett, li ma indunax li kienu resqin lejħ tifel u missieru.

Tifel. Pa, Pa, ara x'sibt! Naħseb skoprejt aljen.

Missier. Haħaħaħa, dak mhux aljen, dak żring. Mela qatt ma rajt żring? Haħliħ fil-kwiet għax tbeżżgħu, u minflok ejja nigbru l-fliexken u nitfgħuhom fil-*bring-in site* li hemm fejn ipparkjajna l-karozza. Il-platt u l-pakkett tal-ħelu narmuhom mal-iskart normali.

U hekk għamlu. F'ħakka t'għajn ġabru l-iskart mill-art. Żeppinu żgicča minnufiħ qabel ma t-tifel jaħsbu xi ħaġa oħra.

Kolina. Haħaħaħa! Tgħidli xejn kemm int l-isbaħ żring tad-dinja! Tant inti sabiħ li ħasbuk aljen. Haħaħaħa, kemm ili ma nidħak daqshekk bil-qalb. Imxi Żeppinu, tlaqna lura d-dar u neħħi dak il-geddum minn hemm, ejja.

Żeppinu. Ma kienx mument li kielu l-pakkett tal-ħelu l-bnedmin. Imqar kielu frotta minflok. Kieku la kienu jiġġeneraw skart u lanqas kienu jwaqqgħuni għaċ-ċajt man-Nanna Kolina!

Min jaf darb'oħra x'avventura
ħa jkollhom Żeppinu u Kolina!

Qed neghrqu fil-plastik!

Sean Bonello

Huwa veru li s-sugġett tal-plastik missejna miegħu meta tkellimna fuq it-tniġġis, però l-problema tant kibret li timmerita paġna għaliha.

X'inhu jiġri eżatt?

Il-plastik illum jintuża kullimkien u kwazi f'kull prodott li nixtru. Hafna minnu jkun materjal tal-ippakkjar li wara ffit jintrema. Minhabba f'hekk jispiċċa tant plastik fl-ambjent. Forsi tistaqsi: "X'hemm hażin b'daqshekk?"

Il-problema tat-tniġġis bil-plastik mhix biss l-ammont enormi li jispiċċa fl-ambjent. Hafna drabi biċċiet kbar tal-plastik jitmermru sa ma jsiru frak ta' 2–5mm (jissejjaħ *microdebris*) li bilkemm narawh. Dan il-frak spiss jispiċċa fl-ambjent naturali bħal xmajjar u jkluh annimali differenti. Biċċiet ta' plastik ikbar minn 20mm (*macrodebris*) huwa l-plastik li naraw madwarna, bħal basktijiet, xbiek tas-sajd, eċċ. U fih il-perikli u l-problemi tiegħu wkoll.

Kemm hi kbira l-problema?

Ejja naraw ftit statistika...

- Skont Greenpeace, id-dinja tipproduċi **260 miljun tunnellata** plastik fis-sena.
- **10%** mill-plastik kollu li niproduċu jispiċċa fil-baħar.
- Hu stmat li bħalissa hemm jgħumu fil-baħar xi **5.25 triljun** bċejeċ tal-plastik.
- Jikkalkulaw li kull sena mal-**100,000** annimal fil-baħar imut imħabbell fi plastik mormi.
- Kull sena mal-**miljun** tajra tal-baħar tmūt minhabba li tibla' l-plastik.
- Studju ta' 34 speċi ta għasafar minn kolonji madwar id-dinja, fosthom fir-Russja, fl-Ewropa u fl-Amerka sab li **74%** tal-għasafar ikkunsmaw il-plastik.
- Il-plastik irid **500–1000 sena** biex jiddegrada, jiġifieri xi **97%** tal-plastik kollu li pproduċiet id-dinja minn mindu vvintajna l-plastik għadu sal-lum jeżisti f'xi forma, għax għadu m'għaddiex biżżejjed żmien.

- Madwar **50%** tal-plastik jintuża darba biss u jintrema.
- L-ammont ta' plastik li jintrema f'sena hu biżżejjed biex indawruh mad-dinja erba' darbiet.
- Madwar **10%** tal-iskart kollu li jiġi generat f'sena huwa plastik.

U f'Malta?

Ma tridx wisq biex tinduna li bħall-bqija tad-dinja ninsabu f'sitwazzjoni inkwetanti. Biżżejjed tmur f'balja wara maltempata fejn ir-rih kien jaħkem, tibqa' skantat bil-kwantità ta' plastik li ssib. Jew meta tmorru fil-kampanja innutaw kemm mill-iskart li taraw ikun plastik.

X'nista' nagħmel?

- **Innaqqsu l-konsum** tal-plastik. Jekk qegħdin f'supermarket nagħzlu frott u ħaxix mhux ippakkjat.
- **Nirriċiklaw**, pereżempju nużaw fliexken tal-plastik biex inkabbru l-pjanti fihom.
- **Nagħtu sehemna fit-tindif** tal-plastik mill-kampanja/xtut/baħar.
- **Nagħmlu pressjoni** fuq kumpaniji biex jagħmlu użu responsabbli tal-plastik.
- Bħal dejjem **inqajmu kuxjenza** fuq il-problema.

Maaa xi hmieġ!

Martin Austad jagħtina pariri biex insiru berdwoċers.

Naghtu lura lin-natura

Parti 2

L-ewwel parti dehret fil-harġa ta' Il-Fluttafa li għaddiet

Studenta fl-iskola sekondarja tal-Imrieħel qed tnaddaf il-vaska li bnew fil-**Gnien Dinja Wahda** li għandhom fl-iskola.

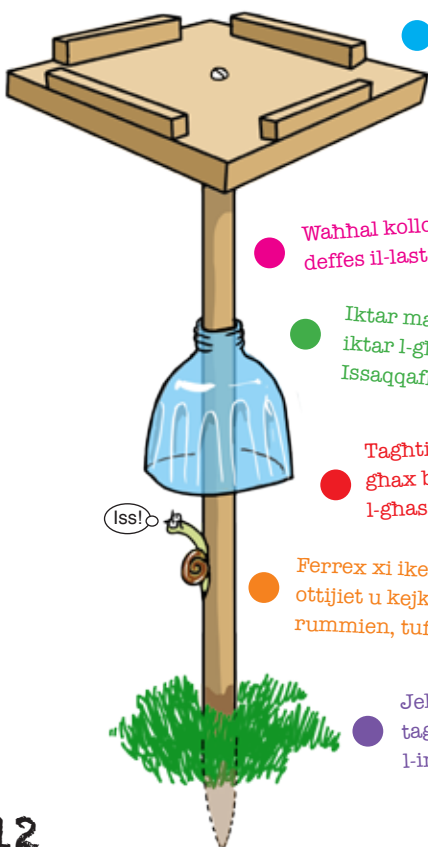
Ikel u ilma

Bħalissa x-xitwa u l-ghasafar iridu jieklu hafna biex ikunu jistgħu jzommu lilhom nfushom sħan biżżejjed. Dan mhux dejjem jirnexxielhom fil-ġungli ta' konkrit tal-bliet tagħna dejjem jinfirxu.

Għalhekk jieħdu gost bik jekk tqegħdilhom xi ftit frak tal-kejk jew pastizzi, xi rummiena jew bajtra tax-xewk miftuħa. Imma flok tferrxilhom l-ikel fl-art ikun hafna aħjar kieku tpoġġihulhom fuq *bird table*. Din faċli hafna biex tibnuha (ara t-tpiġġija).

Għasafar li jhobbu jieklu mill-*bird tables* huma l-**bufula sewda**, il-**pitirross**, il-**fjamma sewda** u ovvjament l-**ghasfur tal-bejt**, imma min jaf forsi jinzel xi surpriza – naf ħabib li anke **merill** jinżillu fuq il-*bird table*. Skont fejn toqgħod.

M'hemmx għalfejn ikollok ġnien għal *bird table* imma tista' tarmaha f'bitħa, terrazzin u anke fuq hoġor ta' tieqa f'it wiesa'. Kemm jista' jkun qegħedha fil-miftuħ halli ma jaqbiżx fuqha xi qattus, u mal-lastà aghmlilha flixkun tal-plastik bil-qiegh miftuħ (ara l-istampa) halli ma jitilgħux ġrieden u bebbux.

- Għandek bżonn
 - 1 tavlja xi daqs dil-paġna
 - 4 strippi njam żgħar
 - 1 lasta ta' xkupa
 - 1 flixkun tal-plastik
 - 1 vit

● Wahhal kolloxx kif jidher fl-istampa u deffes il-lastà fl-hamrija.

● Iktar ma *bird table* tkun sempliċi iktar l-ghasafar ha jidrawha malajr. Issaqqafniex u zżejjinhiex.

● Tagħtihiex żebgħa jew lostru għax biż-żmien jitmermer, jikluh l-ghasafar u jista' jivvelenahom.

● Ferrex xi ikel. Ipprova frak ta' qagħaq, ottijiet u kejk, żrieragħ, frott (bħal rummien, tuffieħ, tin) ross il-forn, eċċ.

● Jekk il-parti ta' gol-hamrija tagħtiha wood preservative l-injam iservi iktar.

Victor Falzon

ghasfur tal-bejt

Raymond Galea

kapinera

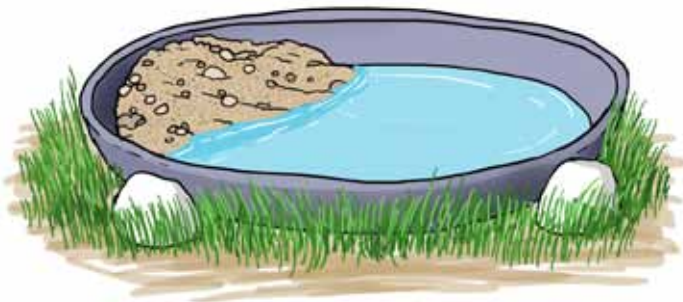
Ivan Coleiro

gamiema tal-kullar

pitirross

Victor Falzon

Bhala reċipjent tista' tuża għatu kbir jew anke friskatur. Jekk ir-reċipjent ikollu xoffa għolja, jew tiżloq, ma' ġenb minnhom tellgħalha munzell ramel, żrar jew hamrija halli jekk jaqa' fiha animal ikun jista' jerġa' johroġ. Inkella, jegħreq u jiddispjaċik!

Meta tibda toqrob r-rebbiegħa tkomplix toħroġilhom ikel halli l-għasafar iżoqqu l-frieħ tagħhom bl-insetti mhux bil-pastizzi! Dak iż-żmien tista' tagħmel xi trej bl-ilma minflok, halli malli tibda s-sħana jsibu x'jixorbu u fejn jinħaslu. Dejjem poġġi xi ġebel mal-ġenb halli jekk taqa' gremxula fl-ilma jkollha minn fejn titla'.

Aħjar minn trej ikun kieku tħaffer għadira zġhira u tħalli pjanti tal-ilma jikbru madwarha. Din mhux biss tigbed lejha l-għasafar biex jixorbu imma anke mazzarelli u insetti oħra. Imma li tagħmel għadira ilma mhux ta' waħdek, għalhekk kellem lill-ġenituri jew għalliema tiegħek. Dan jista' jkun proġett li tidhlu għaliha bhala skola f'Gonna Dinja Waħda.

Dinja Waħda u Klabb Fluttaf

Mhux l-għasafar biss iridu l-għajnuna, imma anke aħna! Din l-għajnuna tista' ssibha f'**Dinja Waħda** u fi **Klabb Fluttaf**.

Dinja Waħda hija l-programm edukattiv ta' BirdLife Malta fl-iskejjel primarji u sekondarji. Għalliema speċjalizzati jagħmlu attivitajiet għall-istudenti fir-riservi naturali

kif ukoll fl-iskejjel stess. Jekk l-iskola tagħkom mhix

Tifla qed tgawdi l-kampanja u n-natura waqt hargħa ta' Klabb Fluttaf f'Foresta, 2000

Vaska, jew għadira fiha iktar xogħol u tista' ssir b'qiegħ tal-plastik jew anke tas-siment. Illum issib ukoll tixtrihom lesti f'diversi forom, daqsijiet u fond minn hwienet tal-ġonna.

digà parti mid-Dinja Waħda hajjar lill-għalliema tagħkom biex tibdew tieħdu sehem.

L-istess jgħodd għal Klabb Fluttaf li hi t-taqsim tal-membri tal-BirdLife taħt it-18-il sena. Jekk m'intix digà membru fi Klabb Fluttaf ġennen ftit lill-ġenituri jew faddal ftit mill-*pocket money* u idħol membru (€10 għal sena). B'hekk tkompli tircievi dan il-magażin kull xahrejn u tibqa' titgħallem fuq in-natura. Mhux hekk biss imma tkun taf ukoll bl-attivitajiet sbieħ li l-Klabb u l-BirdLife jorganizzaw għalik u għall-familja tiegħek.

Dawn mhux biss huma lok għal tagħlim fuq in-natura, imma žgur li hu mod kif tagħmel hbieb ma' tfal u zġhażagħ li bhalek iħobbu n-natura u forsi wkoll qed jibdew isiru berdwoċers.

Il-berdwoċing sabiħ dejjem imma huwa hafna isbah meta taqsmu ma' haddieħor. Barra li jkollna iżjed għajnejn u widnejn biex jindunaw bl-għasafar, nistgħu nitgħallmu hafna minn xulxin. Mhux biss imma waqt l-attivitajiet tal-Klabb ikun hemm leaders li jifhmu fl-għasafar u jistgħu jiggwidawna biex nagħrfuhom.

U b'dan l-artiklu wasalna fi tmiem is-sensiela **Irrid Insir Berdwoċer!** Nispera li f'din is-sensiela tħajjartu tiskopru n-natura Maltija u l-għasafar li tafu ssibu hemm, forsi bi tromba, b'gajd u anke b'kamera. Il-berdwoċing huwa avventura tal-ġenn, kull ma trid tagħmel l-ewwel ftit passi imbagħad tibqa' sejjer, dejjem titgħallem u ssib speċi ġodda, mingħajr ma tkun taf kif!

Martin

il-Garnija

Victor Falzon

Bi nhar sajjieda tħuf mal-mewġ
Bil-lejl ruħ tnewwaħ mas-sisien

Għandha munqarha
mghawweġ ganċ biex
il-riża ma tiżolqilhiex.

Flief fi żmien il-bejta,
il-garni jgħaddi ħajtu
kollha fuq il-baħar. Bħal
tajr ieħor tal-baħar, il-
garni jgħix fit-tul, anke
iktar minn 30 sena.

Il-garni ma jibnix bejta
imma jsib ħofra mudlama
u sigrieta fl-irdumijiet li
jagħtu għal fuq il-baħar.
F'dan ir-ritratt tidher
garnija fil-ħofra tagħha.

Il-kelma
yelkouan ġejja
mit-Tork u tisser
"jigri wara r-riħ".

Trid
tbellagħhielna
li tifhem bit-
Tork ukoll?

Antipatku!

Isem xjentifiku ***Puffinus yelkouan***
Isem bl-Ingliż **Yelkouan Shearwater**
Daqs **34–39cm** Xiber **sa 90cm** Piż **350–450g**
Ikel **ħut żgħir, klamari, krustaċi**
Ħabitat **baħar, irdumijiet fi żmien il-bejta**
Status **komuni, mhux residenti s-sena kollha**

Il-garnija hija kugina
tal-albatross

Jekk trid titgħalliem iktar fuq
l-ghasafar li jbejtu f'Malta
**The Breeding Birds of
Malta** huwa l-ktieb għalik.
Għall-bejgħ mill-BirdLife u
ħwienet tal-kotba.

Il-garni għandu staġun tal-bejta twil. Il-mara tbid bajda waħda lejn l-aħħar ta' Frar, li tfaqqas wara xi xahar u nofs. Kif jidher fir-ritratt, il-ġenituri t-tnejn jieħdu ħsieb il-ferħ.

André Raine

Il-fellus tal-garnija jkun miksi suf griż biex iżommu sħun. Ifaqqsu lejn l-aħħar ta' April u jdumu xi xahrejn sa ma jtellgħu r-rix kollu u jhallu l-bejta.

André Raine

Frank Dhenmain

Daqs proprju ta' bajda ta' garnija.

Meta jtir, il-garni kważi jhokk mal-wieċ tal-baħar. Din hi r-raġuni għaliex bl-Ingliż jissejġu *shearwaters*.

Il-BirdLife ilha ħafna snin tistudja l-garni. Sirna nafu li l-garni jivvjaġġa mijiet ta' kilometri mill-art biex ifittex ikel għalih u għall-familja tiegħu.

Din il-mappa turi r-rotta ta' garnija waħda waqt vjaġġ wieħed għall-ikel mill-bejta fl-Irdum tal-Madonna u lura.

Victor Falzon

Fl-Irdum tal-Madonna tbejjet l-ikbar kolonja ta' garni fil-Gzejjer Maltin, b'xi 500 par. Kull sena l-BirdLife qed tiskopri kolonji godda.

BirdLife Malta

TENTACLES

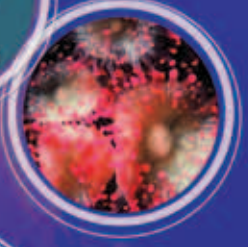
WE DO NOT JUST STING

...we roamed the planet for over 600 million years!
We are related to corals and sea anemones!
We DO NOT have any bones, a heart or even a brain!
We are made by more than 90% of water!

ORAL ARMS

MOUTH

BELL

The smallest and the most venomous Irukandji jellyfish (*Carukia barnesi*)

The longest
37.0m
Lion's mane
(*Cyanea capillata*)

Several species take refuge among our tentacles!

JELLYFISH OR PLASTIC BAGS?

Did you know that plastic bags in water through a sea turtle's eyes resemble jellyfish?

Jellyfish is a turtle's favourite food but, because of their poor eye sight, they mistake it with plastic bags.

50 % of sea turtles ingest plastic, ending up in choking and log their digestive system and cause the innocent animal to die.

Spot the jellyfish campaign:
www.ioikids.net/jellyfish

BUT WHAT TO DO IF STUNG?

- APPLY ALCOHOL TO THE AREA
- WASH IT WITH SEA WATER
- DO NOT USE FRESH WATER: IT WOULD BE WORSE!
- DO NOT RUB THE AREA